

ทัศนคติต่อการบรรเทาทุกข์และความเสี่ยงของคนยากจนในพื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง: กรณีศึกษาของจังหวัดเบ็นแจ (Ben Tre)

คำนำ

สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงตั้งอยู่ทางตอนใต้ของเวียดนาม เป็นพื้นที่นำทางการเกษตรและการพัฒนาเศรษฐกิจของเวียดนาม อย่างไรก็ตาม ในระยะเวลาสองสามปีที่ผ่านมา วิถีชีวิตประชาชนที่อาศัยอยู่ในสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงถูกคุกคามอย่างไม่เคยมีมาก่อน หนึ่งในเหตุผลนั้นก็คือการเพิ่มขึ้นของน้ำทะเลจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ในรายงานของธนาคารโลกปี 2550 (2007) (Dasgupta et al. 2007) กล่าวว่าเวียดนามเป็นหนึ่งในประเทศที่จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ คาดว่าน้ำทะเลจะสูงขึ้นอีก 1 เมตร โดยประชากรราว 10 เปอร์เซ็นต์ จะได้รับผลกระทบ ในปี 2552 (2009) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติของเวียดนามได้จัดทำรายงานหัวข้อ “ภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สถานการณ์ในอนาคตของระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้นต่อเวียดนาม” (Bo Tai Nguyen va Moi Truong 2009) และบรรดารัฐมนตรีกระทรวงอื่นๆ ตอนนีก็ได้เริ่มคิดหาวิธีการรับมือ เช่น สร้างแนวคันกั้นน้ำทะเลหนุน ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ในอนาคตที่จะเกิดขึ้น ตามสถานการณ์ล่าสุดซึ่งตีพิมพ์ในปี 2555 (2012) ผลกระทบจากภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแบ่งเป็น 3 ระดับ คือผลกระทบระดับกลาง น้ำทะเลจะขึ้นสูง 1 เมตร จะส่งผลให้พื้นที่ 39 เปอร์เซ็นต์ ของปากแม่น้ำถูกน้ำทะเลท่วม ผลกระทบระดับเลวร้ายที่สุดคือน้ำทะเลจะขึ้นสูง 2 เมตร จะส่งผลให้พื้นที่มากกว่า 92 เปอร์เซ็นต์ ของสามเหลี่ยมปากแม่น้ำถูกน้ำท่วม (Nguoi Lao Dong 2012)

นอกจากนี้ยังกล่าวว่า อัตราการไหลของแม่น้ำโขงที่ไหลผ่านพื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำอาจลดลงถึง 20 ถึง 30 เปอร์เซ็นต์ (VTV 2013) ถ้าระดับการไหลของแม่น้ำโขงลดลง น้ำทะเลก็จะไหลเข้าท่วมพื้นที่ส่วนใหญ่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาพื้นที่เสียหายจากน้ำเค็มก็จะเพิ่มขึ้น รายงานชิ้นนี้อธิบายถึงปัญหาที่คนจนกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน และปัญหาในอนาคตที่จะเกิดขึ้นต่อผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ผลลัพธ์ที่ได้มาจากการสำรวจของโครงการพัฒนาชนบท ในอำเภอบิ่งด้าย (Binh Dai) จังหวัดเบ็นแจ ที่จัดทำเมื่อเร็วๆ นี้โดยผู้เขียน เป็นกรณีศึกษาของปัญหาที่พบท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม

ความเศร้าของวัฒนธรรมการเลี้ยงกุ้ง

จังหวัดเบ็นแจ ตั้งอยู่ที่ประมาณกิโลเมตรที่ 80 ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของโฮจิมินห์ มีประชากรประมาณ 1.25 ล้านคน กล่าวกันว่าเบ็นแจ เป็นจังหวัดหนึ่งของเวียดนามที่จะได้รับผลกระทบอย่างร้ายแรงจากระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้น เพราะจังหวัดถูกล้อมรอบไปด้วยพื้นที่ปากแม่น้ำโขง อำเภอบิ่งด้าย ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงของเมืองหลวงของจังหวัดเบ็นแจ ห่างออกมาประมาณ 50 กิโลเมตร ประกอบด้วยตัวเมือง 20

แห่ง รวมทั้งหมู่บ้านต่างๆ มีประชากรทั้งหมดประมาณ 140,000 คน หันหน้าไปทางทะเลจีนตะวันออก ประชากรที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่งประกอบอาชีพนาเกลือ จับปลา หอยตามธรรมชาติ ในขณะที่ประชากรในพื้นที่ส่วนในเข้ามาประกอบอาชีพทำนาในพื้นที่ลุ่ม และสวนมะพร้าว ตั้งแต่ต้นปี 2543 (2000) การปลูกผลไม้ที่ให้ราคาสูง การเพาะเลี้ยงกุ้ง และการปลูกข้าวเพื่อการส่งออกได้เพิ่มจำนวนขึ้น

ในชุมชนแทงเฟือก (Thanh Phuoc) (ประชากร 10,005 คน) ตั้งอยู่บนชายฝั่งของอำเภอบิ่งด่าย เดิมคนในชุมชนประกอบอาชีพทำนาเกลือ จับกุ้ง หอยตามธรรมชาติ และทำนาในพื้นที่ลุ่ม การทำฟาร์มเลี้ยงกุ้งเริ่มเป็นที่แพร่หลายตอนต้นปี 2543 (2000) ชาวบ้านจำนวนมากได้เปลี่ยนนาข้าว นาเกลือ ไปทำฟาร์มเลี้ยงกุ้ง อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านมีกำไรจากการทำฟาร์มเลี้ยงกุ้งแค่ 2 ถึง 3 ปีเท่านั้น เพราะกุ้งตายจากภาวะน้ำเสีย สุดท้ายก็ต้องเป็นหนี้สิน เนื่องจากผู้เลี้ยงใช้เงินจำนวนมากซื้ออาหารและสารเคมีเพื่อใช้เป็นอาหารเลี้ยงกุ้ง เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์เช่นนี้ ในหน้าแล้งชาวบ้านบางคนก็หันไปทำการเลี้ยงกุ้งแบบขยายโดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม คือใช้ประโยชน์จากภาวะน้ำขึ้นน้ำลง และในหน้าฝนก็จะปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่เติบโตได้ดีแม้ในดินเค็ม และเลี้ยงเปิดในนาข้าว ซึ่งเปิดและข้าวก็จะโตไปด้วยกัน คนในชุมชน นาย ก ซึ่งมีหนี้สินล้นพ้นจากการเลี้ยงกุ้งเล่าว่า “ตอนนี้ผมมีรายได้ทุกวันจากการขายปู กุ้ง ที่จับมาได้จากร่องน้ำ ปลูกข้าวเลี้ยงเปิดในเวลาเดียวกันก็มีอาหารให้กินอย่างเหลือเฟือ ผมจะไม่กลับไปทำฟาร์มกุ้งแบบเข้มข้นอีกแล้ว”¹

ความเศร้าของวัฒนธรรมการปลูกข้าว

ชุมชนเจฮุง (Chau Hung) (ประชากร 5,643 คน) ตั้งอยู่ห่างจากชายฝั่งประมาณ 25 กิโลเมตร ได้รับความเสียหายจากน้ำเค็มเป็นครั้งแรกในปี 2556 (2013) นาย ข ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชน ประกอบอาชีพเลี้ยงปลาศุสส์ตัวบนพื้นที่ราว 1.25 ไร่ ในปี 2011 เขาหวังที่จะขยายกิจการเลี้ยงหมู จึงได้ไปกู้เงินจากธนาคารเพื่อเกษตรกรรมของรัฐ แต่ปรากฏว่าราคาเนื้อหมูตกต่ำเนื่องจากเกิดโรคระบาดที่ชื่อว่า “โรคหมูหูสีน้ำเงิน”² ทำให้นาย ข มีหนี้เพิ่ม ในปี 2555 (2012)

เขาได้พยายามที่จะเลี้ยงเปิดประมาณ 1,000 ตัว ปรากฏว่าเปิดตายราว 500 ตัว ผลมาจากสารเคมีที่ใช้ในการทำเกษตรกรรม ราคาเปิดตกต่ำตอนที่เขาขายเปิดที่เหลือราว 500 ตัว ทำให้ต้องแบกหนี้เพิ่มขึ้นอีก ปลายปี 2555 (2012) เขาพยายามที่จะสะสมหนี้สิน จึงไปเช่าที่เพาะปลูกราว 16 ไร่ เพื่อปลูกข้าว ปรากฏว่านาข้าวได้รับความเสียหายจากน้ำเค็ม การเก็บเกี่ยวเสียหายเกือบทั้งหมดเหลือแต่ต้นข้าวบางส่วนที่แห้งเหี่ยวอยู่ในท้องนาเท่านั้น

นาข้าวที่เสียหายจากน้ำเค็ม

ปัจจุบันนี้ นาย ข ทำงานเป็นคนเลี้ยงเป็ดตามที่เขาได้เข้าร่วมกิจกรรมตารางอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชพื้นเมือง (The Seed to Table activities)³ ซึ่งผู้เขียนเป็นตัวแทน เขาประสบความสำเร็จในการเลี้ยงเป็ดราว 200 จากที่เขาเฒ่ามา 25 ตัว นาย ข กล่าวว่า “ผมจะยังคงปลูกข้าวต่อไปเพราะยังมีหนี้และค่าเช่าที่นาที่ต้องชดใช้ ในขณะที่เดียวกันก็จะไปทำงานที่โฮจิมินห์ ผมจะพยายามเลี้ยงเป็ดให้ประสบความสำเร็จรวมทั้งหาเงินทางอื่นด้วย”

ในเดือนกุมภาพันธ์ 2556 (2013) น้ำทะเลหนุนเข้ามาในพื้นที่ร่องน้ำในชุมชนเจาฮิงเร็วกว่าในปีก่อนๆ เฉลี่ยเกือบ 2 เดือน ส่งผลให้น้ำท่วมในพื้นที่ลุ่ม 1 ใน 3 ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง รวมทั้งชาวบ้านที่ต้องพึ่งพาการใช้น้ำจากร่องน้ำ ในอำเภอบิ่งด่าย นอกจากชุมชนเจาฮิงแล้ว ชุมชนอื่นๆ เช่น ชุมชนไฟ่แทง (Phu Thanh) และเถ่ยลาย (Thoi Lai) ก็ได้รับผลกระทบจากการที่น้ำทะเลรุกเข้ามาในพื้นที่ พื้นที่ราว 1,875 ไร่ เป็นพื้นที่ที่ใช้ไม่ได้ เกิดปัญหาเดียวกันในอำเภอบาจิ (Ba Tri) ไหย่งตรม (Giong Trom) แทงฟู่ (Thanh Phu) และอำเภออื่นๆ ในจังหวัดเบิ่นแจ และคาดว่าปัญหานี้จะยังคงเกิดขึ้นและเพิ่มขึ้นต่อไปอีกในอนาคต⁴

ทัศนคติในอนาคต

ตามรายงานสถานการณ์ในอนาคตที่ได้ตีพิมพ์โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดเบิ่นแจได้เริ่มมีการสร้างเขื่อนกั้นน้ำตามแนวชายฝั่งเพื่อป้องกันการกัดเซาะของชายฝั่ง รวมทั้งเป็นประตูกั้นน้ำจากการรุกรานของน้ำเค็มเข้าไปในพื้นที่ส่วนใน อย่างไรก็ตาม โครงการต่างๆ เหล่านี้เพิ่งจะเริ่มต้น และคงต้องใช้เวลาอีกพอสมควรกว่าจะสำเร็จผล ในขณะเดียวกันอัตราการไหลของแม่น้ำโขงจะลดลงเรื่อยๆ ขณะที่ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น ความเสียหายจากการน้ำเค็มก็จะเพิ่มมากขึ้น เหตุการณ์เหล่านี้จะเป็นภาระแก่เกษตรกรที่จะต้องรับมือให้เร็วขึ้น

ชาวนาเลี้ยงเป็ดและเลี้ยงกุ้งแบบขยายในชุมชนแทงเฟือก

เกษตรกรในพื้นที่ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยได้รับความเสียหายจากน้ำทะเลหนุนมาก่อน เช่น ชุมชนเจาฮิง จำเป็นที่จะต้องปกป้องวิถีชีวิตของพวกเขาโดยการลดการเก็บเกี่ยวพืชผลต่อปี ปลูกพืชผลที่ทนต่อน้ำเค็มในช่วงหน้าแล้ง ทำเกษตรกรรมผสมผสาน เช่น เลี้ยงเป็ดและปลูกข้าวไปด้วยกัน คิดค้นวิธีการผลิตสินค้าเกษตรที่มีความหลากหลาย ให้ผลตอบแทนสูงแม้ในพื้นที่เล็ก ๆ ชุมชนที่ตั้งอยู่ชายฝั่งเช่น ชุมชนแทงเฟือก มีความจำเป็นที่ต้องใช้วิธีทำการเกษตรที่เสี่ยงน้อยโดยใช้ประโยชน์จากสภาพท้องถิ่นดังเช่นกรณี นาย ก ที่ผสมผสานการเลี้ยงกุ้งแบบขยาย การเลี้ยงเป็ดและการทำนาข้าวด้วยกัน ขณะเดียวกันคนในอำเภอบิ่งด่าย จังหวัดเบิ่นแจ ก็คงยังต้องลองผิดลองถูกเพื่อปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

Bo Tai Nguyen va Moi Truong. 2009. Kich Ban Bien Doi Khi Hau, Nuoc Bien Dang cho Viet Nam.
<http://upd.edu.vn/attachments/article/39/KichBanBienDoiKhiHauVietNam.pdf>

Dasgupta, Susmita et al. 2007. The Impact of Sea Level Rise on Developing Countries. A Comparative Analysis. World Bank Policy Research Working Paper 4136.

Nguoi Lao Dong Newspaper. July 1, 2012. <http://nld.com.vn/20120701101847398p0c1002/nuoc-bien-dang-doa-xoa-so-dbscl.htm>

VTV News. March 21, 2013. <http://vtv.vn/thoi-su/thieu-hut-ngiem-trong-nguon-nuoc-o-dbscl/61125.vtv>

มายู อีโนะ (NPO Seed to Table)

¹ มาจากการสัมภาษณ์ที่ชุมชนแห่งเฟือกในเดือนมีนาคม 2556

² โรคติดต่อที่เกิดจากเชื้อไวรัสในหมู ทำให้เกิดอาการทางระบบสืบพันธุ์และทางเดินหายใจ (PRRSV)

³ สำหรับข้อมูลเพิ่มเติมเรื่อง Seed to Table กรุณาเข้าไปดูที่เว็บไซต์ <http://seed-to-table.org/activities.html>

⁴ มาจากการสัมภาษณ์ที่ชุมชนเจาฮิงในเดือนมีนาคม 2556 และข่าวจากสถานีโทรทัศน์เวียดนาม VTC14 เดือนมีนาคม 2556